

Ελευθερία του λόγου, της έκφρασης και της
πληροφόρησης. Ο ρόλος των ΜΜΕ και
κοινωνικών δικτύων στην περίοδο της
πανδημίας

Σταυρούλα Τσινόρεμα
Εργαστήριο Βιοηθικής-
ΚΕΜΕ

ΚΥΚΛΟΣ ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ
ΜΙΚ-ΚΕΜΕ

Πανεπιστήμιο Κρήτης

5 Απριλίου 2021

Πανδημία Covid-19 & παραπληροφόρηση

«Infodemic» WHO

- “An infodemic is an overabundance of information, both online and offline. It includes deliberate attempts to disseminate **wrong information to undermine the public health response** and advance alternative agendas of groups or individuals. Mis- and disinformation can be **harmful to people’s physical and mental health; increase stigmatization; threaten precious health gains; and lead to poor observance of public health measures, thus reducing their effectiveness and endangering countries’ ability to stop the pandemic.**
- **Misinformation costs lives.** Without the appropriate trust and correct information, diagnostic tests go unused, immunization campaigns (or campaigns to promote effective vaccines) will not meet their targets, and the virus will continue to thrive.
- Furthermore, disinformation is **polarizing public debate** on topics related to COVID-19; amplifying hate speech; heightening the risk of conflict, violence and human rights violations; and **threatening long-terms prospects for advancing democracy, human rights and social cohesion.**”

«Πανδημία παραπληροφόρησης» (Infodemic) για την πανδημία Covid-19

- Ορισμοί.
- Μέσα διάχυσης.
- Ψευδείς ειδήσεις, προπαγάνδα, ξένη επιρροή.

Παραδείγματα

- Παραπλανητικές πληροφορίες υγιεινής.
- Θεωρίες συνωμοσίας.
- Ρητορική μίσους και ξενοφοβικά περιεχόμενα
- Καταναλωτική απάτη.
- Κυβερνοέγκλημα.

Ο ιός της «μετα-αλήθειας»;

ΚΡΙΣΙΜΟΣ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΜΜΕ offline
& online.

Έκλειψη της αλήθειας; Η επιστημολογία της εξαπάτησης

- “Fake news”.
- Υπονόμευση της διάκρισης αλήθειας και προτίμησης, του ότι κάτι μπορεί να είναι αληθές ή ψευδές ανεξάρτητα από το πώς ο φορέας της πληροφορίας αισθάνεται για αυτό.
- Τα γεγονότα υποτάσσονται στην ατομική άποψη και εν τέλει **προτίμηση, ανεξάρτητα από τη μαρτυρία.**

Αντιμετώπιση ανάλογα με:

- την έκταση της βλάβης
- την πρόθεση (κακόβουλη προσπάθεια επηρεασμού ή...)
- τη μορφή διασποράς
 - την προέλευση και εμπλεκόμενους παράγοντες.

Προς ένα εννοιολογικό και κανονιστικό πλαίσιο.

Επιστημικές απειλές

- Δυσπιστία κατά της επιστήμης, των ειδικών, των πολιτικών ελιτ.
- Δογματικός εξτρεμισμός.
- Τα «Μεγάλα Ψεύδη», θεωρίες συνομωσίας.
- ΜΜΕ, «ψευδείς ισοδυναμίες», η «εξισορρόπηση» μεταξύ απόψεων και η αναζήτηση της αλήθειας.
- Ιδιαιτερότητες ψηφιακής επικοινωνίας και αδιαφάνεια πηγών.
- Προσωποποίηση της on line πληροφόρησης και γνωσιακή πόλωση. Προτιμήσεις και αλήθεια. Γνωσιακά κενά.

“Zone-flooding”

“The real opposition is the media. And the way to deal with them is to flood the zone with shit.” (SB)

Zone-flooding : It seeks to disorient audiences with an avalanche of competing stories.

Τι μας διδάσκει η ιστορία μας...

Πλάτων , Φαίδρος

«[...] Και όταν μια φορά γραφτεί, κυλιέται παντού κάθε λόγος, όμοια και σε κείνους που τον νιώθουν όπως και σε κείνους πάλι που καθόλου δεν τους ταιριάζει και δεν ξέρει ο ίδιος να λέγει για ποιους είναι και για ποιους δεν είναι. Και όταν τον κακομεταχειρίζονται και τον κακολογούν άδικα, πάντα έχει ανάγκη από τον πατέρα του για βοηθό. Γιατί ο ίδιος δεν μπορεί ούτε να αμυνθεί ούτε να βοηθήσει τον εαυτό του» (275^e).

Συστήματα λογοδοσίας

- Γραπτός λόγος. Ομιλιακό ενέργημα και ομιλιακό περιεχόμενο.
- **Τυπογραφία**
- **Ψηφιακά μέσα, κοινωνικά δίκτυα**
- **Παραβιάσεις της επικοινωνίας:** κατάχρηση, εκφοβισμός, εξαπάτηση, αποπλάνηση, πρόκληση βλάβης
 - Ιδιωτική βλάβη
 - Προσβολή δημοσίων αγαθών (όπως η υγεία, η δημοκρατία, η αξιόπιστη δημοσιογραφία...)

Τι το δέον;

- «Κώδικας δεοντολογίας της ΕΕ για την παραπληροφόρηση» (2019)

Παραπληροφόρηση: «επαληθεύσιμα ψευδής ή παραπλανητική πληροφορία», που διαδίδεται για οικονομικό όφελος ή εσκεμμένη εξαπάτηση του κοινού.

Επιβλαβές περιεχόμενο: ιδιωτική και δημόσια βλάβη.

Signatories: online platforms **Google, Facebook, Twitter, Microsoft, Mozilla, TikTok**

- High Level Expert Group on disinformation (HLEG)
- European Digital Media Observatory
- Safety Gate

Παραπληροφόρηση και θεμελιώδη δικαιώματα

- **ERGA (European Regulators Group for Audiovisual Media Services)** : “Any definition of disinformation in legislation or other regulation, *such as regulatory guidance, must take into account the serious implications for freedom of expression and media freedom*”.

Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας : έντυπα, ραδιοτηλεοπτικά, ψηφιακά/διαδικτυακές πλατφόρμες

- Ελευθερία του λόγου-ελευθερία της έκφρασης.
- Ελευθερία του τύπου- ελευθερία των μέσων (media freedom).

Δικαιώματα λόγου ως ανθρώπινα δικαιώματα

- Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα (1948)
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950)
- Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2000

Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα

ΑΡΘΡΟ 19

«Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες, με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο».

Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Άρθρο 11 - **Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης**
 1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων.
 2. Η ελευθερία των μέσων μαζικής ενημέρωσης και η πολυφωνία τους είναι σεβαστές.

ΕΣΔΑ 1950

- Άρθρο 10 **Ελευθερία έκφρασης**

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την **ελευθερίαν εκφράσεως**. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, **άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων**. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.

2. Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια **την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.**

Ηθική των δικαιωμάτων

- Δικαιώματα και υποχρεώσεις
- Δικαιώματα λόγου αφορούν τύπους ομιλιακών ενεργημάτων
- Δικαιώματα λόγου ως ανθρώπινα δικαιώματα
- Ηθική της επικοινωνίας, όροι και προϋποθέσεις, όρια «Doing things with words». Ομιλιακά ενεργήματα και περιεχόμενο.

Α. Πώς εννοιολογούμε την ελευθερία του λόγου ως δικαίωμα;

- Δικαιώματα λόγου: ελευθερία του λόγου, ελευθερία της έκφρασης, ελευθερία του τύπου.
- Οριοθέτηση εύρους μεταξύ ελευθερίας της έκφρασης και ιδιωτικότητας.

Ελευθερία της έκφρασης

- Έννοια γένους για δικαιώματα προστασίας μιας σειράς ομιλιακών ενεργημάτων, που προστατεύουν είδη λόγου προφορικού, γραπτού, πρόσωπο-με-πρόσωπο τεχνολογικά διαμεσολαβημένο, ψηφιακό κλπ.
- Υπό όρους δικαίωμα . Περιορισμοί «αναγκαίοι, κατάλληλοι και αναλογικοί». Δηλαδή;
- Ελευθερία της έκφρασης και ελευθερία της αυτό-έκφρασης (Μιλλ: η πιο «αθώα ελευθερία»)
- Ελευθερία του τύπου

John Stuart Mill

δικαίωμα, με περιορισμό:

«[...] ο μόνος λόγος για τον οποίο οι άνθρωποι, ατομικά ή συλλογικά, έχουν δικαίωμα να επεμβαίνουν στην ελευθερία οποιουδήποτε άλλου είναι η αυτοπροστασία τους» (Περί ελευθερίας, σελ. 32).

Επέμβαση δικαιολογημένη μόνον για την *αποτροπή της ζημίας των άλλων* .

Ενεργήματα αυτο-έκφρασης: «...απόλυτη ελευθερία της γνώμης και του αισθήματος για όλα τα θέματα, πρακτικά ή θεωρητικά, επιστημονικά, ηθικά ή θεολογικά».

Immanuel Kant

- Ελευθερία να κάνει κανείς «δημόσια χρήση του λόγου».

Το δικαίωμα της δημόσιας χρήσης του λόγου είναι «η πλέον αβλαβής από οτιδήποτε μπορεί να ονομασθεί ελευθερία» (Απόκριση στο ερώτημα τι είναι διαφωτισμός, 1784).

Ερμηνεία και δικαιολόγηση ισχύος των δικαιωμάτων

-Τυπικοί όροι ισχύος των θεμελιωδών δικαιωμάτων- ανάλυση, θεμελίωση αυτών.

-Συνέπεια του συνυπολογισμού των τυπικών όρων: Μόνο ελάχιστα δικαιώματα είναι απόλυτα και απεριόριστα (η απαγόρευση του βασανισμού και της δουλείας).

Περιορισμοί ατομικών δικαιωμάτων- όχι ιεραρχήσεις!

Η προβληματική μεταφορά της «στάθμισης» και η αναλογικότητα («όχι δυσανάλογες κυρώσεις», δηλαδή;)

- Η δικαιολόγηση βάσει αρχών.
- Δύσκολες ερωτήσεις οριοθέτησης: Πότε τα δικαιώματα προστασίας της ελευθερίας της ασφάλειας, της δημόσιας υγείας δικαιολογούν περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης; Πώς πρέπει η τελευταία να προσαρμοσθεί;

- **Η οπτική του αποδέκτη**

Λογοδοσία

Διαφάνεια

Αξιοπιστία

Επαγρύπνηση κατά των καταχρήσεων.

Ελευθερία και πολυφωνία στα ΜΜΕ, ψηφιακά οικοσυστήματα

Δεν αρκεί η προσήλωση στην «ελεύθερη ροή πληροφοριών»

Β. Ελευθερία του τύπου

- Ελευθερία του τύπου, η αναζήτηση της αλήθειας και η «σύγκρουση με την πλάνη».
- Όροι και όρια, επιστημικά και ηθικά.
- Ελευθερία του τύπου και ατομικό δικαίωμα στην αυτο-έκφραση.
Επιστημολογικές και κανονιστικές διαφορές.

- Προστασία των δικαιωμάτων των χρηστών.
Κατανοησιμότητα, προσβασιμότητα, **ελεγχξιμότητα**
των διακινουμένων περιεχομένων.
- Ο προσδιορισμός των ορίων μεταξύ ελεύθερου και επιβλαβούς λόγου.
- Επιχειρήσεις του διαδικτύου να διαχειρίζονται το περιεχόμενο;
- Ο έλεγχος της ισχύος τους απαιτεί τη θέσπιση νέων ρυθμίσεων.

Η οπτική του αποδέκτη.

Όρια στην παραπληροφόρηση

- Στοχευμένες αντικρούσεις και κατάρριψη ψευδών ισχυρισμών.
- Ενίσχυση της ικανότητα των χρηστών να διαπιστώνουν την απάτη και τις αναξιόπιστες πηγές (ψηφιακός γραμματισμός).
- Άμεση ενημέρωση για πιθανή αναξιοπιστία των πηγών, για καταναλωτική απάτη (πώληση «θαυματουργών προϊόντων με ατεκμηρίωτους ισχυρισμούς όσον αφορά την υγεία).
- Περισσότερη **διαφάνεια** στις διαδικτυακές πλατφόρμες, **λογοδοσία**.
- Συνεργασία πολλών φορέων σε παγκόσμιο επίπεδο.
- Αυτορρύθμιση και ρύθμιση.

Επικοινωνία της επιστημονικής πληροφορίας

- Το δικαίωμα στην αξιόπιστη πληροφόρηση και η ευθύνη της εξασφάλισής του.
- Αξιόπιστη επικοινωνία της επιστήμης.
- Παραγωγή της επιστημονικής γνώσης, δημόσια πολιτική, δημοκρατική διαβούλευση: Σύνθετη και στενή διασύνδεση.

Σας ευχαριστώ για την προσοχή σας